

สรุปการศึกษาดูงานในพื้นที่ภาคเหนือ
ภายใต้โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม
โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

วันที่ 18-20 ธันวาคม 2549 ณ จังหวัดน่าน และเชียงใหม่

การศึกษาดูงานในพื้นที่ภาคเหนือภายใต้โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาดูงานร่วมกันระหว่างที่ปรึกษาฯ และสมาชิกสภาที่ปรึกษาฯ ซึ่งมีการดูงานทั้งสิ้นจำนวน 2 แห่ง โดยมีการสรุปประเด็นสำคัญดังนี้

1. การศึกษาดูงาน ณ องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮ่วน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1.1 รายชื่อผู้เข้าร่วมศึกษาดูงาน

1) ศ.ดร.นพ.วิจิตร บุนนยะ โหตระ	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2) อาจารย์วรพงษ์ รวีรัฐ	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3) คุณขจิต เจริญศิลป์	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
4) คุณณัฐนันท์ พงษ์มงคลสาม	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
5) คุณณัญญา รัตนสกุล	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
6) คุณทนง ต้นไพบูลย์	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
7) ว่าที่ร้อยโทอักรินทร์ วงศ์ธีรญาณเดชะ	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
8) รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9) คุณมณีนรัตน์ จริยธรรมวัตติ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

1.2 รายชื่อชาวบ้านและผู้ประสานงานในพื้นที่

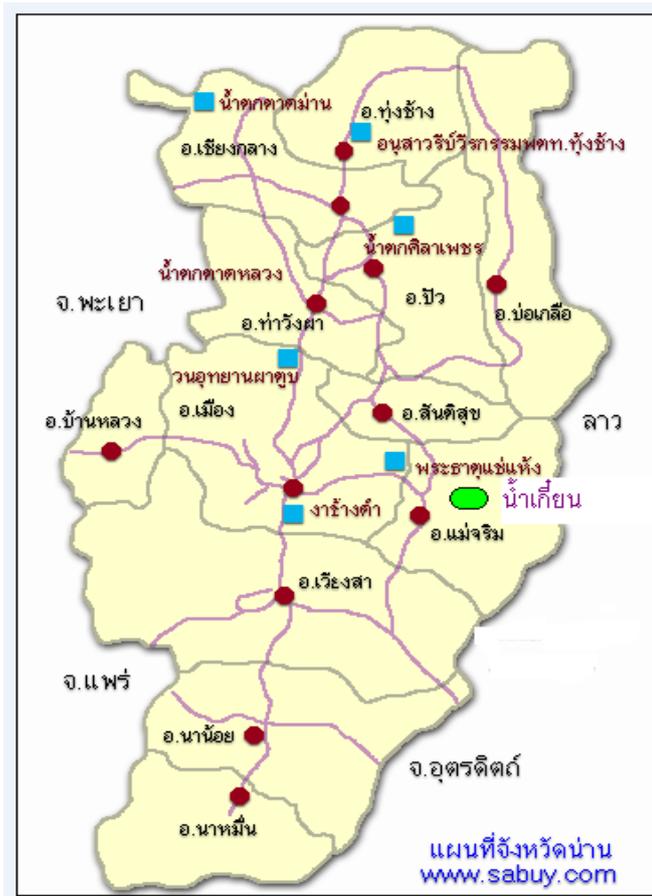
1) คุณสนิท สายรอกำ	นายก อบต. น้ำเกีฮ่วน
2) คุณชูศิลป์ สารรัตน์	รองนายก อบต. น้ำเกีฮ่วน
3) คุณสุกัญญา สุฤทธิ	หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลน้ำเกีฮ่วน
4) คุณวุฒิไกร กุลกัลชัย	ประธานสภา อบต. น้ำเกีฮ่วน
5) คุณสมพงษ์ กันทะ	รองประธานสภา อบต. น้ำเกีฮ่วน
6) คุณสันต์ ศรีเสิดา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4
7) คุณศรี ดิสุยา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2
8) คุณอำนาจ ใจจันทร์	ผู้ประสานงานชุมชน
9) คุณอำนาจ ชนะวงศ์	ประธานกลุ่มสมุนไพรร

- 10) คุณบุญชู ดีพรมกุล
- 11) คุณศาสตรา สิ้นันตา

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1
 นักวิชาการศึกษา อบต. น้ำเกียน

1.3 สรุปประเด็นสำคัญ

น้ำเกียนเป็นตำบลเล็กๆ ตั้งอยู่ที่กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีหมู่บ้านจำนวน 5 หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ทางด้านทิศตะวันออกของตำบลมีพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำเกียน

แผนที่ 5 แผนที่จังหวัดน่าน

ตำบลน้ำเกียนมีจำนวนบ้านเรือน 680 หลัง ประชากร 2,776 คน อาชีพหลักส่วนใหญ่ ทำการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าวโพด ทำนา มีเพียงส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ส่วนอาชีพเสริมของชาวบ้าน คือ การตีเหล็ก ทอผ้าพื้นเมือง ตัดเย็บเสื้อผ้า มีรายได้ประมาณ 11,220 บาท/คน/ปี

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลน้ำเกียนเป็นคนพื้นเมืองที่อยู่อาศัยสืบลูกหลานมานานร้อยกว่าปี และนับถือศาสนาพุทธ มีวัด 1 แห่ง คือ วัดโป่งคำ และมี 20 ครอบครัวเท่านั้นที่นับถือศาสนา

คริสต์ มีโบสถ์คริสต์ 1 แห่ง คือ โบสถ์กันธาพิภย์กิตติคุณ โรงเรียน 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านน้ำเกียน ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาถึงชั้นมัธยมต้น และสถานีนอนมัย 1 แห่ง

แผนภาพที่ 6 โรงเรียนบ้านน้ำเกียน

ชุมชนน้ำเกียนในอดีต ชาวบ้านยึดอาชีพเป็นแรงงานเลื่อยไม้ ตัดไม้ในป่าชุมชนน้ำเกียนขายให้แก่นายทุน ชาวบ้านบางคนก็เป็นนายทุนเอง โดยมีช้างชักลากไม้ในป่า หลังจากที่รัฐบาลปิดป่า ชาวบ้านยังคงลักลอบตัดไม้ขายให้นายทุน รวมถึงเข้าไปหาของป่า ล่าสัตว์ป่า และบางส่วนเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าเป็นที่ทำกิน ส่งผลให้เกิดวิกฤตภัยแล้ง

ปี พ.ศ. 2531-2534 ชุมชนน้ำเกียนประสบภัยแล้งอย่างหนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำเกษตรไม่ได้ผล ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินที่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพิ่มมากขึ้น หลายคนแก้ปัญหาโดยการขายที่ดินทำกินให้กับนายทุนราคาถูก บางคนจ้างงาที่ทำงานหรือการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนจากผู้ที่มียศพลในท้องถิ่น นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวจะติดการพนัน มีการเล่นพนันทุกประเภท เช่น ไพ่ ไฮโล ปั่นแปะ ชนไก่ ชนวัว ชนกว่าง ซึ่งผู้เล่นจะมีทุกกลุ่มแม้กระทั่งเยาวชน และเริ่มมีการใช้ยาบ้าเพื่อให้อาการพนันได้ทั้งคืนไม่ให้ง่วงนอน เมื่อติดการพนัน หนี้ที่มีอยู่ก็เพิ่มขึ้น

ชาวบ้านหาทางปลดหนี้ด้วยการเพิ่มผลผลิตในการเกษตรให้มากขึ้น โดยการทำงานหามรุ่งหามค่ำ ยาบ้าจึงถูกนำมาใช้ในกลุ่มเกษตรกร และกลายเป็นค่านิยมที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร แต่กลับช่วยให้ทำงานได้มากขึ้น จนชาวบ้านเริ่มติด และลุกลามเข้าสู่กลุ่มเยาวชน

ปัญหาต่างๆ ทวีความรุนแรงมากขึ้น สังคมและศีลธรรมเสื่อมถอยลง ปัญหาสังคมและอาชญากรรมก็เกิดขึ้นมากมายหลายรูปแบบ ชื่อเสียงของน้ำเกียนจึงเป็นชุมชนดงน้กเลง ดงมือปืน และมีกลุ่มอิทธิพลมืดเกิดขึ้นในตำบลหลายกลุ่ม คนภายนอกไม่ยอมมีใครเดินทางเข้ามา

จนมีคำกล่าวกันว่า “อยากได้มะแขว่น ให้ไปเมืองลี อยากแอ้วสาวจี ให้ไปบ้านเต็ก อยากหัวแตก ให้ไปบ้านน้ำเกียน”

สภาพสังคมในขณะนั้น ชาวบ้านมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่คิดที่จะแก้ไขปัญหาของส่วนรวมร่วมกัน การให้ความร่วมมือกับทางราชการหรือส่วนรวมก็มีน้อย ปัญหาต่างๆ จึงส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่ จนเกิดเป็นวิกฤติปัญหาสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) การเล่นการพนัน
- 2) การตัดไม้ทำลายป่า
- 3) ปัญหายาเสพติด

เมื่อเกิดวิกฤติ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อลุกขึ้นสู้กับปัญหาในปี พ.ศ. 2534 โดยมีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และสถานีอนามัย ซึ่งต่อมาเรียกว่า “กระบวนการ บวรส.” โดยเริ่มจากการจัดเวทีชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการแก้ปัญหาชุมชน

แผนภาพที่ 7 กลยุทธ์ในการแก้ปัญหาชุมชน

เมื่อชาวบ้านเห็นตรงกันว่า ควรจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่เช่นนั้นชุมชนจะอยู่ไม่ได้ และเพื่อให้เหลือสิ่งที่ดีไว้ให้กับลูกหลาน จึงเริ่มต้นด้วยการร่วมกันขึ้นไปอนุรักษ์ป่าขุนน้ำเกียน ตั้งกฎกติกา ตั้งมาตรการของชุมชนในการดูแลรักษาป่าขึ้น และตั้งกฎกติกาของหมู่บ้าน ของตำบลขึ้น เพื่อใช้ปกครองดูแลกันเอง เช่น มาตรการสังคมห้ามเล่นพนัน มาตรการสังคมแก้ปัญหา ยาเสพติด โดยมีคณะกรรมการแกนนำตำบลน้ำเกียน หรือที่เรียกว่า “42 ชุนศึก” เป็นผู้ดูแล

ชุมชนน้ำเกียนมีผู้นำที่หลากหลายมารวมกันทำงาน โดยยึดหลัก “พระเอกแบบหมู่” ซึ่ง “42 ชุนศึก” มีการฝึกกำลังโดย

- 1) กำนัน และผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน
- 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน

- 3) แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน
- 4) คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮยน
- 5) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุกหมู่บ้าน ทั้ง 5 หมู่บ้าน

หลักในการทำงานของชุมชนน้ำเกีฮยนมี 3 ประการ คือ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ยึดหลักประชาธิปไตย และทำงานเป็นหมู่คณะ (เป็นพระเอกร่วมกัน)

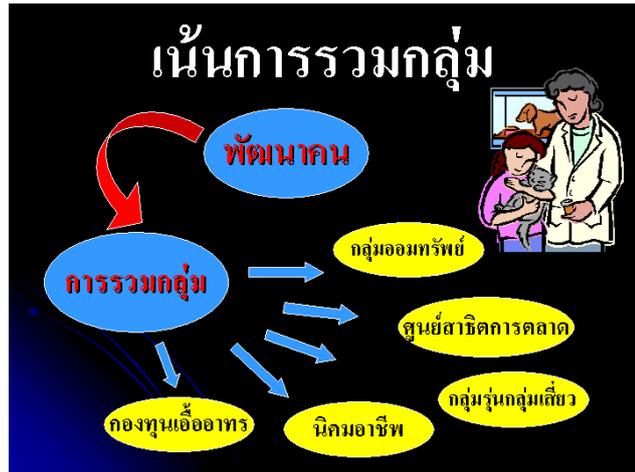
การแก้ไขปัญหาตัดไม้ทำลายป่า เริ่มดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชนน้ำเกีฮยนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 โดยมีกิจกรรมในการดูแลรักษาป่าดังนี้

- 1) ตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ออกตรวจป่าทุกเดือน
- 2) ทำแนวกันไฟ ป้องกันไฟไหม้ป่า
- 3) อยู่เวรยามที่ด่านตรวจจับไม้
- 4) สร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าแก่เยาวชน โดยจัดค่ายเยาวชนรักษ์ป่าชุมชนน้ำเกีฮยน ซึ่งมีการพาเยาวชนไปสำรวจ และศึกษาสมุนไพรในป่าชุมชนและป่าชุมชนน้ำเกีฮยน

การแก้ไขปัญหายาเสพติด ชุมชนน้ำเกีฮยนยึดหลักการ “ให้โอกาสกลับตัวเป็นคนดี” โดยชุมชนน้ำเกีฮยนมีการจัดเวทีชาวบ้านด้านยาเสพติด ค้นหาผู้เสพ ผู้ขาย และกำหนดมาตรการสังคม ซึ่งประกอบด้วย

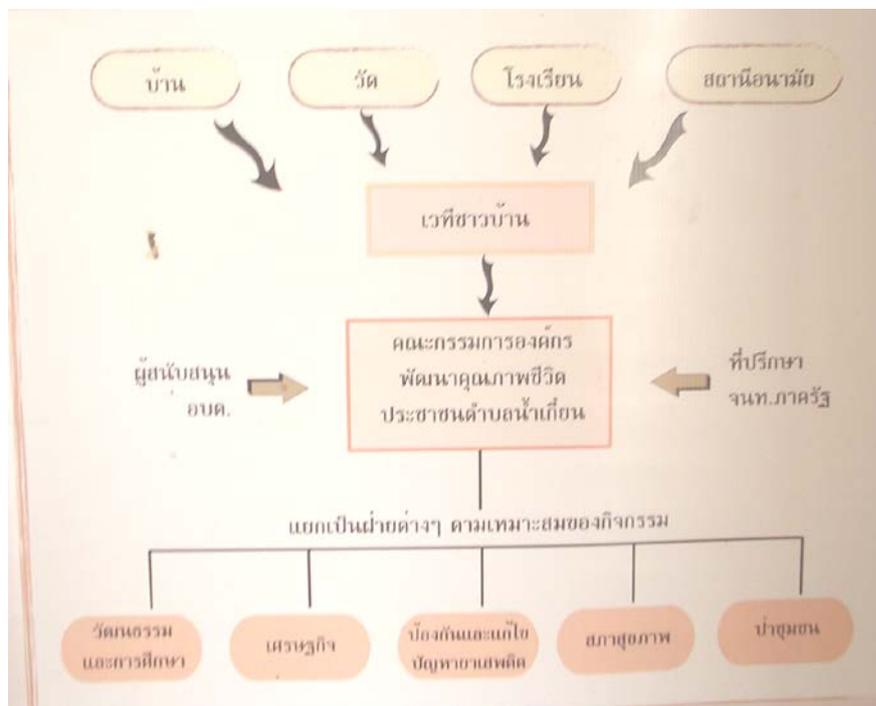
- 1) ไม่ให้ความร่วมมือทุกอย่างแก่ผู้ที่จำหน่ายยาเสพติด
- 2) ไม่ให้สิทธิกู้เงินกองทุน และตัดสิทธิทุนการศึกษาของบุตร
- 3) ตัดสิทธิทุนอาหารกลางวันบุตรที่เรียนโรงเรียนบ้านน้ำเกีฮยน
- 4) ตัดสิทธิบัตรทอง

นอกจากนี้ทางชุมชนน้ำเกีฮยนมีการเฝ้าระวังยาเสพติด โดยสุ่มตรวจปัสสาวะทุกระยะ และสนับสนุนให้มีการตั้งกลุ่มเยาวชน เช่น กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มเยาวชนที่สอนน้อง กลุ่มเยาวชนรักษ์ป่าชุมชนเกีฮยน เป็นต้น มีการจัดหาทุน เงินขวัญถุงให้แก่เยาวชนที่สอบติดอุดมศึกษาได้ทุกปี มีการสืบสานวัฒนธรรม “รดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ” โดยผู้สูงอายุจะมอบเงินขวัญถุงให้แก่เยาวชนที่สอบเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ทุกปี

แผนภาพที่ 8 การพัฒนาคนในชุมชนโดยการรวมกลุ่ม

ในปี พ.ศ. 2541 ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของคำว่า “ความยั่งยืน” เนื่องจากการเมืองท้องถิ่นมีเข้มแข็งขึ้น สภาพตำบลถูกยกระดับเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนั้นเพื่อให้การมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน สถานีนามชัย (บวรส.) เกิดความยั่งยืนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของก่อเกิด “องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮิน” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นองค์กรของชาวบ้านในการพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของประชาชนตำบลน้ำเกีฮินให้บรรลุเป้าหมาย “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝนดี” คือ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ การศึกษา วัฒนธรรม และสุขภาพอนามัย

แผนภาพที่ 9 ผังโครงสร้างองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮิน

วิสัยทัศน์ชุมชน “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝืนดี”

- 1) **กินอิ่ม** หมายถึง คนในชุมชนมีเศรษฐกิจที่พอเพียง พึ่งพาตนเองได้
- 2) **นอนอุ่น** หมายถึง คนในชุมชนมีสุขภาพดี รู้จักการสร้างสุขภาพ
- 3) **ฝืนดี** หมายถึง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่มีหนี้สิน
องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยนมีการจัดแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง
โดยใช้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง และมีการจัดตั้งโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
โดยมีกิจกรรมนิคมอาชีพภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

แผนภาพที่ 10 แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ตัวอย่างกิจกรรมใน โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบไปด้วย กิจกรรมผลิตน้ำดื่ม กิจกรรมคืนคนดีสู่สังคม “ปั้นอิฐบล็อก” โรงสีชุมชน และการผลิตถ่านอัดแท่งจากชังข้าวโพด เป็นต้น

นอกจากนี้องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยนมีการพัฒนาอาชีพทางด้านการเกษตร ส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มตีเหล็ก มีการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดทุกหมู่บ้านและจัดสวัสดิการให้สมาชิก

สวัสดิการชุมชนเกิดจากวิสัยทัศน์ชุมชน “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝืนดี” แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ สวัสดิการที่ไม่เป็นตัวเงิน และสวัสดิการที่ช่วยเป็นตัวเงิน

ตัวอย่างสวัสดิการที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ การดูแลเรื่องยาเสพติด การพัฒนาป่าชุมชน การแก้ไขปัญหาการเล่นพนัน การจัดตั้งกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว การจัดสายตรวจชุมชนและตำรวจบ้าน การพัฒนาคนรุ่นใหม่ (ผู้นำแถวสอง) การจัดสวัสดิการผู้นำชุมชน และการตรวจสุขภาพผู้นำชุมชน (อสม.)

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยนมีการจัดสวัสดิการ 4 เรื่อง ประกอบด้วย เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งก่อเกิดสภาพสุขภาพตำบลน้ำเกี๋ยน โดยเน้นการขับเคลื่อน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1) ส่งเสริมการออกกำลังกาย เช่น กลุ่มรำไม้พลอง กลุ่มแอโรบิก

2) พลิกฟื้นภูมิปัญญาโดยนำสมุนไพรมาใช้ มีการนำภูมิปัญญา สมุนไพร และแพทย์แผนไทยมาดูแลสุขภาพ นอกจากนี้สภาพส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและชาวบ้านปลูกสมุนไพรในบริเวณบ้านและที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรแก่เยาวชน

3) ลดเหล้า ลดบุหรี่ในชุมชน

(1) โครงการตำบลน้ำเกี๋ยนร่วมใจห่างไกลเหล้า บุหรี่ เริ่มอย่างจริงจังมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยสภาพเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน และได้รับการสนับสนุนทุนดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(2) จัดเวทีชาวบ้านเพื่อทำมาตรการสังคม เรื่อง เหล้า บุหรี่ ของตำบลน้ำเกี๋ยน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. กำหนดให้วัด โรงเรียน สถานีอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์เด็กเล็ก และหอประชุมหมู่บ้านเป็นเขตปลอดบุหรี่

ข. ห้ามเลี้ยงเหล้า และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานศพ

ค. งานแข่งขันกีฬาภายในตำบล ไม่ให้มีการดื่มเหล้า หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด

(3) ใช้แนวทางในเชิงบวกเพื่อส่งเสริมให้ลดดื่มเหล้า เลิกบุหรี่ ได้แก่

ก. ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เลิกสูบบุหรี่

ข. ยกย่องให้ใบประกาศเกียรติคุณแก่ผู้เลิกบุหรี่ เลิกเหล้า

ค. ชักชวนให้ร่วมกันเลิกเหล้าในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การงดเหล้าช่วงเข้าพรรษา

(4) ผู้นำทำเป็นตัวอย่างก่อน “ผู้นำทุกคนไม่สูบบุหรี่ คนที่เคยสูบบุหรี่ต้องเลิก เพราะสังคมไม่ยอมรับ”

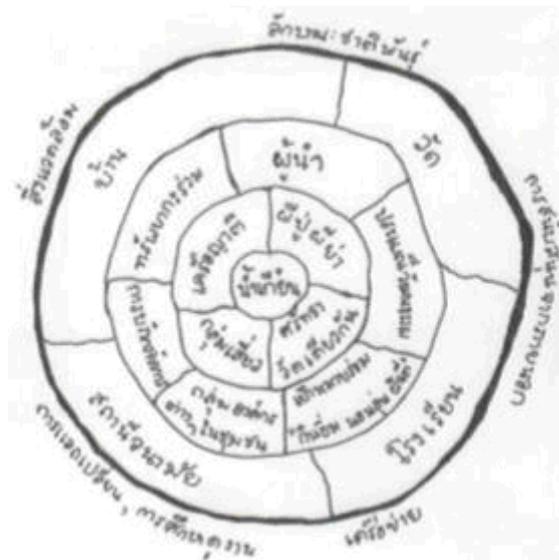
(5) มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่สามารถชักชวนบุคคลในครอบครัวเลิกสูบบุหรี่ได้

(6) ร้านขายของชำทุกร้านในตำบลน้ำเกี๋ยนไม่จำหน่ายบุหรี่ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2548 ร้านขายของชำทุกร้านในตำบลน้ำเกี๋ยนให้ความร่วมมือเป็นร้านชำไม่จำหน่ายบุหรี่ ชุมชนจึงได้ใช้เงินของสภาพสุขภาพ ซื้อบุหรี่ที่ยังคงค้างในแต่ละร้าน เพื่อมาทำพิธีเผาบุหรี่

กล่าวโดยสรุป แก่นแท้ความเข้มแข็งของชุมชนน้ำเกี๋ยนอยู่ที่ความผูกพันของคนในชุมชน ได้แก่ ความเป็นเครือญาติ การนับถือผีปู่ย่า การผูกพันกันด้วยกลุ่มรุ่นเลี้ยว และศรัทธาวัดเดียวกัน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผูกพันและหลอมรวมให้เกิดเป็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรักเอื้ออาทรกัน นำไปสู่การเรียนรู้ การพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน จนประสบผลสำเร็จและเป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง

7 องค์ประกอบที่อยู่ถัดออกมาจากแกนกลางความเข้มแข็งของชุมชนน้ำเกี๋ยน แต่ละองค์ประกอบถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในชุมชน ดังแผนภาพที่ 10

- 1) ผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะชาวบ้านให้ความศรัทธาและเชื่อถือ
- 2) วัฒนธรรมประเพณี เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกัน
- 3) การรวมกลุ่มกัน มีกองทุนร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร่นกลุ่มเสี้ยว ทำให้คนในชุมชน เกิดความผูกพันกัน ช่วยเหลือกัน และมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน จึงตั้งกฎเกณฑ์ กติกา หรือระเบียบของกลุ่มขึ้น ส่งผลชุมชนได้เรียนรู้ในการจัดการ การบริหาร การทำงานร่วมกัน เอื้ออาทรกัน การทำงานแบบรวมกลุ่มกันของชาวบ้านแสดงให้เห็นถึงการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจหลักของชุมชนเข้มแข็ง

แผนภาพที่ 11 แก่นแท้ความเข้มแข็งของชุมชนน้ำเกี๋ยน

4) การบริหารจัดการ มีคณะกรรมการในกิจกรรมต่างๆ อย่างชัดเจน เน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการใช้มาตรการสังคมในการปกครองดูแลกันเองในชุมชน และมีการบริหารจัดการโดยมีองค์กรของชุมชน คือ องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชน การมีเวทีพบปะพูดคุยกัน มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

5) การที่ชุมชนมีเป้าหมายร่วมกัน หรือมีวิสัยทัศน์ชุมชน คือ “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝันดี” ซึ่งเป็นเสมือนทิศทางในการพัฒนา

6) การมีทรัพยากรที่ต้องดูแลร่วมกัน เช่น ป่าชุมชนน้ำเกี๋ยน ทำให้ชาวบ้านเกิด “จิตสำนึกร่วม” ที่จะดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีการตั้งกฎกติกาขึ้นมา และอนุรักษ์ทรัพยากร

2. การศึกษาดูงาน ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2.1 รายชื่อผู้เข้าร่วมศึกษาดูงาน

1) ศ.ดร.นพ.วิจิตร บุนนยะ โศภิตระ	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2) คุณขจิต เจริญศิลป์	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3) คุณฉัฐนันท์ พงษ์มั่งคณสาม	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
4) คุณณญาณิศ รัตนสกุล	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
5) คุณทนง ต้นไพบูลย์	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
6) ว่าที่ร้อยโทอักรินทร์ วงศ์ธีรญาณเดชะ	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
7) รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
8) คุณมณีนรัตน์ จริยธรรมวัตติ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

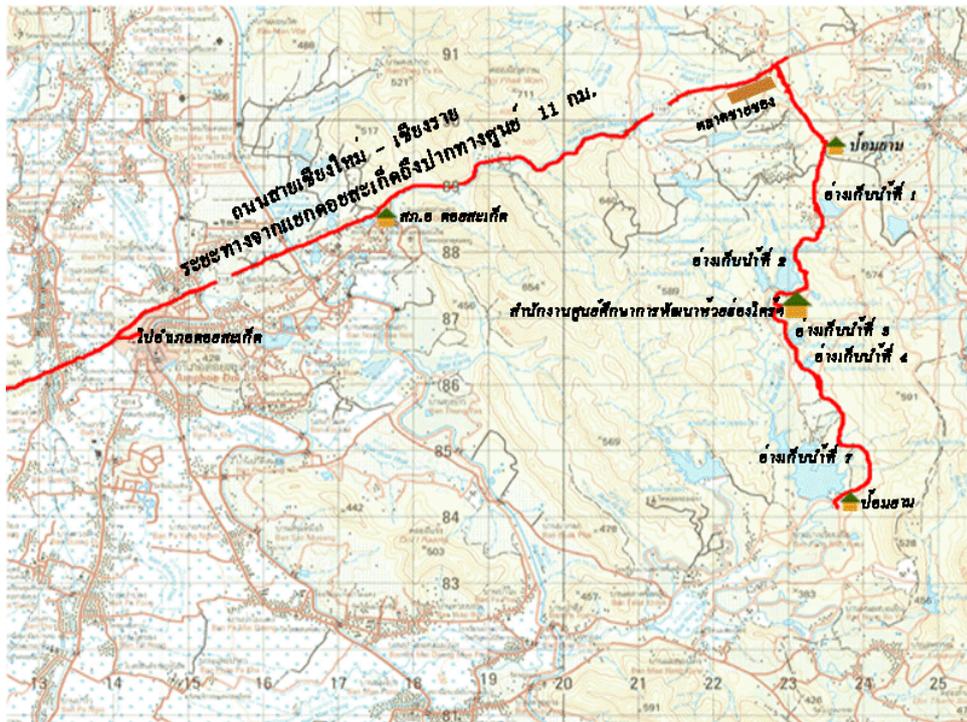
2.2 รายชื่อผู้ประสานงานในพื้นที่

1) คุณมานพ จินะใจ	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
2) คุณมนูญ เทศนำ	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
3) คุณดำรงค์ชัย โอวาทจรัส	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
4) คุณศิขรินทร์ สายทอน	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2.3 สรุปประเด็นสำคัญ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อกำเนิดจากการที่ได้รับพระราชดำริเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ให้พิจารณาดำเนินการจัดตั้งศูนย์ฯ ขึ้นที่บริเวณพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทดลอง วิจัย เพื่อหารูปแบบการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ภาคเหนือ และเผยแพร่แก่ราษฎรให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตัวเองต่อไป โดยทำการศึกษาพัฒนาป่าไม้ 3 อย่าง เพื่อประโยชน์ 4 อย่าง คือ ใช้น้อย ไม้ผล ไม้เชื้อเพลิง ซึ่งจะอำนวยประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนคงความชุ่มชื้นเอาไว้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ 4 และพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์เป็นหลัก โดยต้นทางเป็นการศึกษาสภาพพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธารและปลายทางเป็นการศึกษาด้านการประมงตามอ่างเก็บน้ำต่างๆ ผสมกับการศึกษา ด้านการเกษตรกรรม ด้านปศุสัตว์และโคนม และด้านเกษตรอุตสาหกรรม เพื่อให้เป็นศูนย์ที่สมบูรณ์แบบ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรที่จะเข้ามาศึกษากิจกรรมต่างๆ ในศูนย์ฯ แล้วนำไปใช้ปฏิบัติอย่างได้ผลต่อไป ดังมีพระราชดำริว่า “...ให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทำหน้าที่เสมือนเป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสรุปผลของการพัฒนาที่ประชาชนจะเข้าไปเรียนรู้และปฏิบัติได้”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ในเขตรอบต่อของ ตำบลป่าเมี่ยง และตำบลแม่โป่ง อำเภอคอกยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บนถนนหลวงเส้นทางที่ 118 สายเชียงใหม่-เชียงใหม่ ระยะทาง ประมาณ 27 กิโลเมตร โดยอยู่ทางขวามือห่างจากถนนประมาณ 2 กิโลเมตร ดังแผนภาพที่ 12

แผนภาพที่ 12 เส้นทางไปศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้

วัตถุประสงค์

- 1) เป็นศูนย์กลางแบบเบ็ดเสร็จที่มีการศึกษาทดลองและสาธิตในลักษณะสหวิทยาการ เหมือนหนึ่งพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตสำหรับราษฎร ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเรียนรู้แล้วนำไป ปฏิบัติได้
- 2) เพื่อศึกษา ทดลอง วิจัย และพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ด้านทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ ดิน และระบบเกษตร รวมทั้งระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ และการจัดการลุ่มน้ำให้สามารถใช้ ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม
- 3) เป็นศูนย์กลางข้อมูลการพัฒนา บูรณาการ และแลกเปลี่ยนข้อมูล บริการข้อมูลข่าวสาร ทั้งในด้านวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพื่อประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม
- 4) ขยายผลการพัฒนาสู่ประชาชนในหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ฯ และโครงการบริการ การพัฒนาในระดับพื้นที่ให้ดำรงชีวิตที่พออยู่พอกิน และสามารถพึ่งตนเองได้
- 5) พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ลุ่มน้ำให้มีความสมบูรณ์และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมตามแนวพระราชดำริ

พื้นที่ดำเนินงาน

- 1) พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอคอยสะแกัด จังหวัดเชียงใหม่
 - 2) พื้นที่หมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ฯ ของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่โป่ง ตำบลแม่ฮ้อยเงิน ตำบลเชิงคอย ตำบลป่าป้อ อำเภอคอยสะแกัด และตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 - 3) โครงการบริการการพัฒนาในระดับพื้นที่ 5 แห่ง
 - (1) โครงการพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอจอมทอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
 - (2) ศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
 - (3) โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 - (4) โครงการพัฒนาป่าชุมชนแม่กวาง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอคอยสะแกัด จังหวัดเชียงใหม่
 - (5) โครงการพัฒนาคอยดุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
 - 4) พื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่อาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
 - 5) พื้นที่หมู่บ้านในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดอื่นในภาคเหนือที่เกษตรกรมีความสนใจเข้ามาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2526 โดยมุ่งศึกษาและทดสอบ เพื่อหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่บริเวณต้นน้ำลำธารของภาคเหนือ ทั้งด้านการรักษาและพัฒนาป่าไม้ การอนุรักษ์ดินและน้ำ และการเกษตรกรรมต่างๆ สาธิตและเผยแพร่ผลการศึกษแก่ส่วนราชการและราษฎรในภูมิภาค ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ มีพื้นที่โครงการประมาณ 8,500 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวาง ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นป่าเขา ทิศเหนือเป็นป่าเบญจพรรณที่มีสภาพสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ส่วนพื้นที่ตอนกลางและตอนใต้เป็นป่า ซึ่งมีสภาพค่อนข้างเสื่อมโทรม เหมาะสมสำหรับใช้เพื่อการศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมด้านต่างๆ

แผนภาพที่ 13 แผนที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ

งานศึกษาและพัฒนาภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ประกอบด้วย

1) งานศึกษาและพัฒนาแหล่งน้ำ สร้างอ่างเก็บน้ำ 8 แห่ง รวมความจุของการกักเก็บน้ำ ประมาณ 3.3 ล้านลูกบาศก์เมตร ตลอดจนเชื่อมลุ่มน้ำจากกลุ่มข้างเคียงด้วยท่อน้ำ และสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดพร้อมทั้งพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยจัดสร้างฝายต้นน้ำ และร่องน้ำระบบก้างปลา เพื่อรักษาความชุ่มชื้นของพื้นที่และเป็นการกระจายน้ำออกรอบบริเวณ

แผนภาพที่ 14 ฝายชะลอความชื้น (Check Dam)

2) งานศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ดำเนินการพัฒนาป่าไม้ โดยการปลูกสร้างสวนป่าใหม่ พัฒนาป่าไม้โดยวิธีการบำรุงรักษาป่าธรรมชาติ ปลูกป่าเสริมช่วยการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของป่าไม้ สนับสนุนการพัฒนาป่า โดยสร้างแนวป้องกันไฟป่าเปียกในพื้นที่รองรับระบบชลประทาน และวิจัยระบบวนเกษตร ระบบอูทกวิทยา นิเวศวิทยา ตลอดจนศึกษาการอนุรักษ์พะเอียงสัตว์ป่าในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

3) งานศึกษาและพัฒนาที่ดิน ศึกษาการจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ สำหรับพื้นที่ลาดชัน ซึ่งมีศักยภาพต่ำให้สามารถใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ศึกษาผลกระทบของการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ลุ่มน้ำ ศึกษากระบวนการปลูกพืชเพื่อการอนุรักษ์ และมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำด้วยวิธีการทางพืช

4) งานศึกษาและทดสอบการปลูกพืช ศึกษาและทดสอบการปลูกพืชชนิดต่างๆ เพื่อหาพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมต่อสภาพของพื้นที่เป็นศูนย์กลาง บริการวิชาการ เพื่อพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้และความมั่นคง รวมทั้งถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมสู่เกษตรกร

แผนภาพที่ 15 การทดสอบและพัฒนาการผลิตพืชอินทรีย์ (Testing and Development on Organic Groups Production)

5) งานศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรมแบบประณีต ศึกษาและสาธิตรูปแบบการปลูกพืชที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่และรูปแบบเกษตรกรรมแบบยั่งยืน รวบรวมและขยายพันธุ์พืชที่มีศักยภาพในการเป็นพืชรายได้ และพืชใช้สอยร่วมสนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

แผนภาพที่ 16 แผนผังเกษตรกรรมตามแนวทฤษฎีใหม่

แผนภาพที่ 17 การเพาะเห็ด

6) งานศึกษาและพัฒนาปศุสัตว์และโคนม ศึกษา วิจัย และทดสอบการเลี้ยงโคนมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขศาสตร์โคนม การผสมพันธุ์ การให้ผลผลิตโคนม และพืช อาหารสัตว์ ศึกษาถึงสมดุลระหว่างพื้นที่เลี้ยงสัตว์กับจำนวน โคนม ตลอดจนวิธีและระบบที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยง โคนมรายย่อย รวมถึงการสาธิตการเลี้ยงสัตว์ปีกและสัตว์เศรษฐกิจอื่นๆ

7) งานศึกษาและพัฒนาการประมง ศึกษาวิจัยและพัฒนาการประมงในแหล่ง เทคนิค การจับปลา การวางระเบียบการจับปลา เพื่อลดการทำลายพันธุ์ปลาชนิดและการขยายผลการเลี้ยงปลาในอ่างเก็บน้ำ และการเลี้ยงปลาในระบบน้ำไหลสู่เกษตรกร

8) งานอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์กบ ศึกษาทดลองเพื่อการพัฒนาอาชีพเพาะเลี้ยงกบแบบครบวงจรที่ผสมผสานกับการอนุรักษ์โดยให้บริการความรู้ทางวิชาการด้านการเพาะเลี้ยงกบ การสนับสนุนพันธุ์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ทดลองเพาะเลี้ยงสัตว์สำหรับการกลับคืนสู่ธรรมชาติ เพื่อการสร้างสมดุลทางธรรมชาติและความยั่งยืน

9) งานศึกษาและพัฒนาการใช้หญ้าแฝก ศึกษาการทดลองการปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ และป้องกันการพังทลายของดินในพื้นที่ของศูนย์ฯ และพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก

10) การดำเนินงานในหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ฯ ดำเนินการพัฒนาอาชีพในการเกษตร ส่งเสริมการแปรรูปและการถนอมอาหารจากผลผลิตเกษตรในครัวเรือน และอุตสาหกรรมระดับพื้นบ้าน

**แผนภาพที่ 18 การแปรรูปและการถนอมอาหารจากผลผลิตเกษตร ในครัวเรือน
และการทำอุตสาหกรรมระดับพื้นบ้าน**

คณะผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า นอกจากจะมีการดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตรแล้ว หมู่บ้านรอบข้างยังมีกิจกรรมด้านสังคมที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการดูแลช่วยเหลือสมาชิกที่เจ็บป่วย ทรานภาพ หรือพิการทุพพลภาพ ด้วยการเยี่ยมเยียนอย่างสม่ำเสมอ สนับสนุนทุนและเครื่องอุปโภค บริโภค ที่สำคัญ คือ ยกย่องบทบาทสำคัญที่บุคคลเหล่านี้เคยมีส่วนร่วม ซึ่งถือได้ว่าเป็น การสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของชุมชน

**แผนภาพที่ 19 การจัดทำ Focus Group เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2549
ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ**